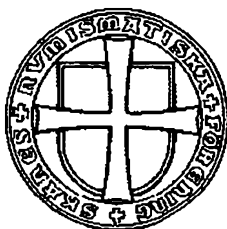

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Nr. 1 Februar 1995

Hvordan kom angelsaksisk mynt til Skandinavia

Nytt om tysk myntvæsen i 900- og 1000-tallet

Senmiddelalderlige guldmønter fra Malmø

Den kgl. Mønt har ændret Dronning Margrethes portræt på 10 og 20 kronen. Fra og med 1994 er Hanne Varmings relief erstattet af Jan Petersens. Vi vil håbe, at dette smukke portræt vil vise sig holdbart gennem mange år.

Hvordan kom angelsaksisk mynt til Skandinavia

Svein H Gullbekk

I skandinaviske skattefunn har det opp gjennom årene blitt funnet flere enn 50,000 engelske penninger fra sen vikingtid.¹ Selv om antallet bevarte penninger er meget stort, må man alltid være oppmerksom på at disse pennin-gene bare representerer en brøkdel av det antallet som strømmet inn over Nord-Europa i første halvdel av det 11. århundre. Det er særlig på Gotland som det er funnet store mengder angelsaksisk mynt. Flere forskere har fremmet oppfatningen at angelsaksiske penninger i gotlandske skattefunn ankom via Danmark og derfra ble brakt videre østover. Skattefunnenes aldersstruktur, som i mange tilfeller strekker seg over mange tiår, viser at mange mynter må ha sirkulert i årevis før de ble tesauret på Gotland. Det hersker ennå usikkerhet om hvor myntene på vei til Gotland befant seg i denne interimperioden; antagelig i Øst-Danmark eller i Vest-Danmark.

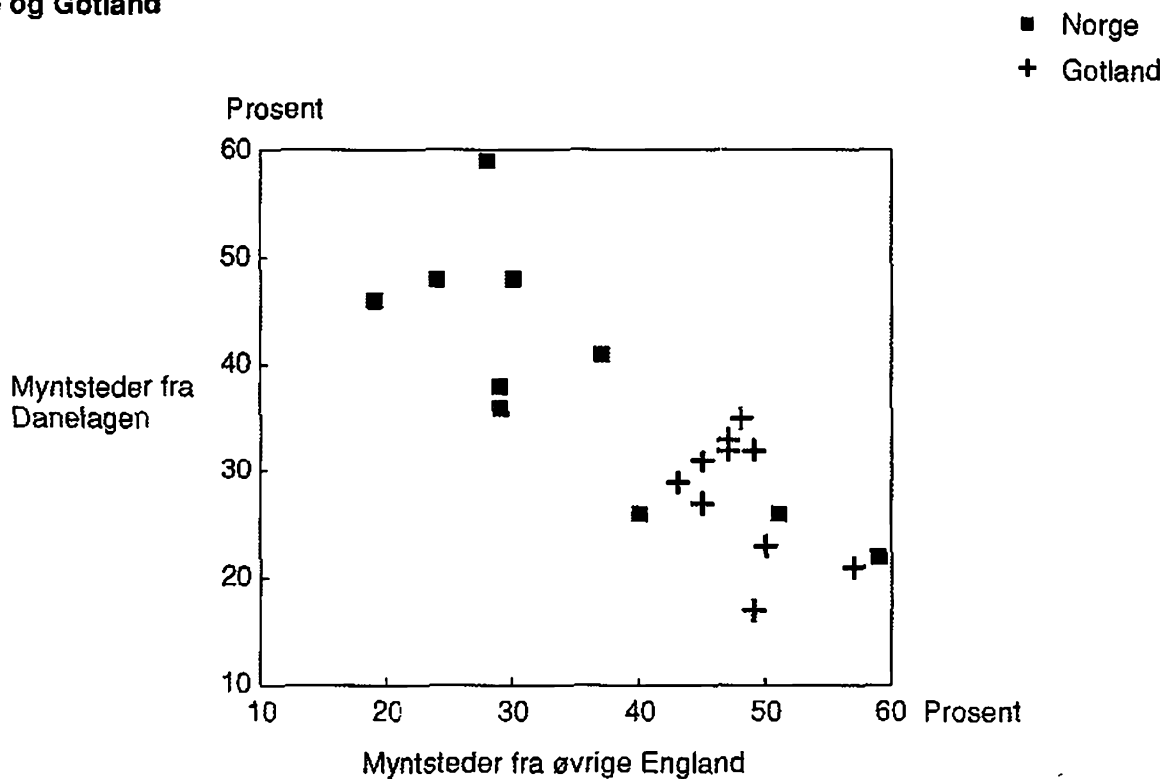
I denne artikkelen vil det bli presentert en undersøkelse som viser at en slik hypotese ikke kan representere hele bildet. Det later til at angelsaksisk mynt ble brakt direkte fra England til ulike regioner i Nord-Europa, i dette tilfelle til Norge, Vest-Danmark (Jylland og Sjælland), Øst-Danmark (Skåne) og Gotland.² Forholdet mellom mynter preget ved ulike myntsteder i England varierer mellom Norge og Vest-Danmark og Øst-Danmark og Gotland. I norske og vest-danske skattefunn er andelen mynt fra Danelagen høyere enn i øst-danske og gotlandske skattefunn, mens, vice versa, andelen mynt fra sørlige myntsteder er forholdsvis høyere i Øst-Danmark og på Gotland. Resultatene av undersøkelsen later til å være statistisk signifikante. Det finnes ingen mulighet for at et slikt forhold kunne ha oppstått etter at myntene var forlatt England;

vi kan vanskelig tenke oss at folk leste myntenes omskrift, sorterte ut mynter av ellers lik kvalitet og preg, hvorav de foretrakk å sende angelsaksisk mynt fra sørlige myntsteder videre østover mot Gotland, mens mynt preget i Danelagen ble holdt igjen i Vest-Danmark og Norge. Dette later til å være et uangripelig argument. Alternativet er at myntsirkulasjonen i Norge, Vest-Danmark, Øst-Danmark og på Gotland ble forsynt med mynt fra ulike deler av England. For eksempel at det forekom direkte handel mellom Northumbria og den nordlige Danelagen og Norge og Vest-Danmark, hvor andelen Danelagsmynter i sirkulasjon var betydelig, mens den direkte handelen med Sverige, i større grad utgikk fra London, eller andre sørlige havner. I sørlige England var mynt fra Danelagen ikke på langt nær like fremtredende som i nord.

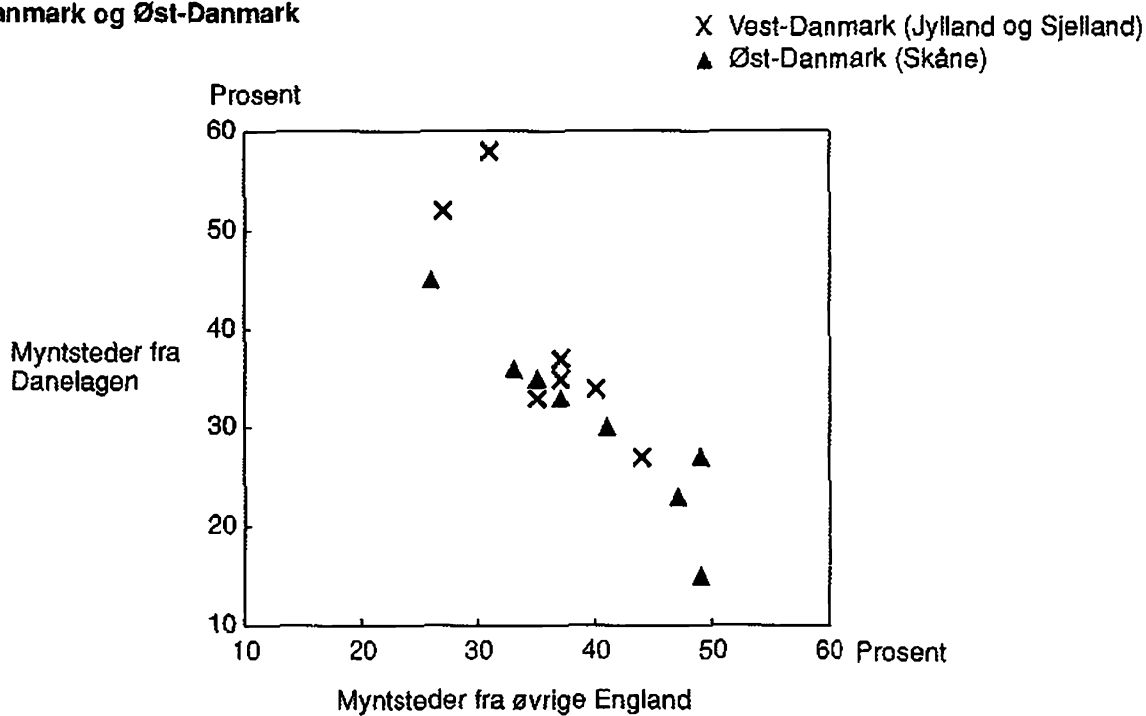
Regionale forskjeller mellom skattefunnene i Nord-Europa er relativt små sammenlignet med de regionale forskjellene som er funnet i England. Spesielt mynt fra York utgjorde en betydelig andel av myntsirkulasjonen i Northumbria.³ Handel med utgangspunkt i ulike deler av England kan derfor bare ha representert en av flere faktorer til forklaringen på fordelingen av angelsaksisk mynt i nord-europeiske skattefunn. Andre forklaringer på hvordan engelske mynter ble brakt til Gotland må derfor eksistere ved siden av denne forklaringen.

En kan tenke seg flere alternative hypoteser for å forklare disse ulikhetene mellom regionene. Folk kunne, for eksempel, lett ha gjort bevisste valg med hensyn til å foretrekke angelsaksisk fremfor tysk mynt, noe de later til å ha gjort når det gjaldt prøbering. Probering kan ha blitt utført etter ulike regionale mønstre, istedet for å bli knyttet direkte til mynte-

Norge og Gotland

Vest-Danmark og Øst-Danmark

Graf 1-2. Angelsaksiske myntsteder i skandinaviske skattefund – Danelagen og øvrige England (London er ikke inkluderet)⁶ Alle fund t.p.q. ca 991-1056.

nes alder. Det finnes en rekke tenkelige muligheter. Men det er nærmest utenkelig at handelsmenn, offisielle tjenestemenn eller øvrige folk i Skandinavia skulle ha skilt ut mynt av ellers like typer og kvalitet fra hverandre ettersom de var preget i Danelagen eller ved andre myntsteder.

De argumentene som blir fremsatt her vil sikkert skape diskusjoner. Resultatene bør settes inn i en større sammenheng med annet materiale hvor regionale forskjeller kan opptre mellom Norge og Vest-Danmark på den ene siden, og Øst-Danmark og Gotland på den andre siden. Forskjeller i forholdet mellom angelsaksisk og tysk mynt, forskjeller i graden av probering, graden av stempelidentiske eksemplarer i respektive regioner, og ulikheter i skattefunnenes aldersstruktur, er noen av de innfallsvinklene som kan bringe diskusjonen videre.

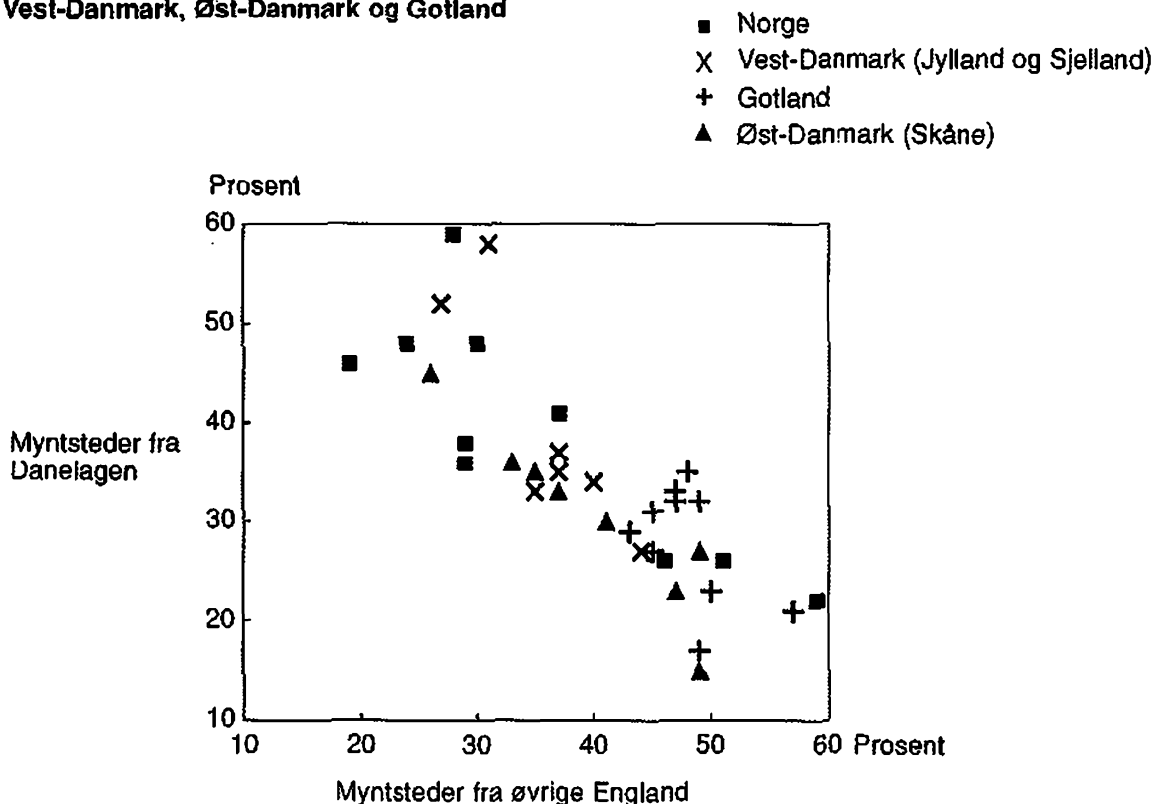
Hvordan skal vi tolke dette bevismaterialet? Det presenteres her i form av diagram hvor andel mynt (i prosent) fra Danelagen og sørlige England i enkelte skattefunn er plottet i grafer for de fire områdene Norge, Vest-Danmark, Øst-Danmark og Gotland. Som vi ser finnes det klare variasjoner mellom skattefunnene innenfor hvert område og enkelte overlappinger mellom de ulike områdene (se grafene). Det totale bildet fremkaller imidlertid vesentlig forskjellige distribusjonsmønstre i Norge og Vest-Danmark på den ene siden, og Øst-Danmark og Gotland på den andre siden. En nærmere kronologisk analyse skulle være mulig, men inntil videre, vil argumentene som presenteres her forhåpentligvis kunne bli stående selvstendig som innspill i diskusjonen om importen av mynt og myntsirkulasjon i Nord-Europa i sen-vikingtid.

Bildet av direkte import av mynt fra England til ulike regioner av Nord-Europa endrer forståelsen av hva som tidligere har vært ansett som et område hvor det bare har funnet sted svært begrenset myntsirkulasjon.⁴ Angelsaksisk mynt opp til ca 1040, later til å ha blitt eksportert i løpet av de få årene mynttypene var gyldige, eller kort tid etter at denne perioden

opphørte. Aldersstrukturen i nord europeiske skattefunn viser at ulike mynttyper ble blandet etter å ha forlatt engelsk myntsirkulasjon. Mange av disse myntene sirkulerte i mange år før de ble tesaurert. Hvordan kan man forklare de regionale forskjellene i myntsirkulasjon, om ikke med lokal myntsirkulasjon?

Forskjellene mellom forekomsten av angelsaksisk mynt fra ulike engelske myntsteder i Skandinavia, viser ikke bare direkte handel mellom Danelagen og Norge og Vest-Danmark og det sørlige England og Øst-Danmark og Gotland. Betydelige deler av myntene som ble brakt direkte fra England til ulike regioner i Skandinavia, later til å ha forlatt de respektive områdene i liten grad etter ankomst. Uten å nedvurdere inter-regional handel, virker det som angelsaksisk mynt eksportert fra England ble brukt lokalt eller regionalt i betydelig utstrekning. Forholdet mellom funnmaterialet i Vest-Danmark og Øst-Danmark viser mindre differanser enn tilsvarende mellom Norge og Gotland. Det er naturlig at kontakten mellom Vest-Danmark og Øst-Danmark, som begge hørte inn under den danske kongemakten, var mer omfattende enn mellom Norge og Gotland. Funnmengden i sørlige deler av Skandinavia og på Gotland, spesielt gjennom bruken av metalldetektor i senere år, viser at forekomsten og bruken av mynt var mer utbredt der enn i Norge i første halvdel av det 11. århundre. Slik importmønsteret fremstår tyder skattefunnenes aldersstruktur og sammensurium av ulike myntslag og mynttyper på en relativt livlig bruk av mynt også i lokal og regional sammenheng.⁵

Jeg vil rette en stor takk til samtlige ved The Heberden Coin Room i Ashmolean Museum i Oxford for å ha lagt forholdene utmerket til rette i de seks ukene undertegnede fikk tilbringe hos dem som Kraay Travel Scholar i sommer. Spesielt har dr. Michael Metcalf kommet med en rekke verdifulle innspill som har bidratt til å gi undertegnede nye perspektiver i arbeidet med de monetære forholdene i sen vikingtid.

Graf 3. Angelsaksiske myntsteder i skandinaviske skattefunn – Danelagen og øvrige England (London er ikke inkludert)⁶ Alle funn t.p.q. ca 991-1056.

¹ Kenneth Jonsson, *The routes for the importation of German and English coins to the Northern Lands in the Viking-Age*, i *Fernhandel und Geldwirtschaft*, red. Bernd Kluge, Jan Thorbecke forlag Sigmaringen 1993, s. 207; Funnberetningene fra respektive skandinaviske land publisert i NNA, viser en økning i nye funn av blant annet angelsaksisk mynt etter at metaldetektoren har blitt tatt i bruk. Særlig Danmark kan skilte med mange slike funn; se f.eks. Jørgen Steen Jønsens årlige funnrapporter for Den Kongelige Mønt- og Medaillesamling i *Arkeologiske Udgravninger i Danmark*.

² Michael Metcalf har påpekt det faktum at mynt fra Lincoln og York er meget godt representert blant de få engelske myntene fra de første tre fjerdedelene av det 10. århundre som er funnet i Nord-Europa. Michael Metcalf, *The fall and rise of the Danelaw connection. the export of obsolete English coin to the Northern Lands. and the tributes of 991 and 994*, i *Sigtuna Papers, Proceedings of the Sigtuna Symposium on Viking-Age*

Coinage in 1989, red. Kenneth Jonsson og Brita Malmer, *Commentationes, Nova Series 6*, Stockholm 1990, s. 213-224. For arkeologiske og historiske kilder til sambandet mellom den skandinaviske bosetningen i nordlige deler av England og Norge, se Alexander Bugge, *Vesterlandenes indflydelse paa nordboernes og særlig nordmennenes ydre kultur. Ivesæt og samfundsforhold i vikingtiden*, Christiania 1905; Sigurd Grieg, *Vikingetidens skattefund*, Universitets Oldsaksamlings skrifter II, Oslo 1929; Arneved Nedkvitne, *Utrikeshandel fra det vestafjelske Norge 1100-1600*, Bergen 1983.

³ Michael Metcalf, *Continuity and change in English Monetary History*, part 2, BNJ 51 (1981), s. 52-90; Mark Blackburn, Christina Colyer og Michael Dolley†, *Early Medieval coins from Lincoln and its shire c. 770-1100*, Lincoln Archaeological Trust 1983; Mark Blackburn og M.J. Bonser, *Single Finds of Anglo-Saxon and Norman Coins 1-3*, BNJ 54-56 (1984-86).

⁴ C.S.S. Lyon, *Some uses of scatter diagrams for demonstrating heterogeneity in Viking-Age coinage*

and coin hoards, i Viking-Age Coinage in the Northern Lands, The sixth Oxford symposium on Coinage and Monetary History, red. Mark Blackburn og Michael Metcalf, Oxford 1981, s. 383-390; Brita Malmer, *Circulationen av mynt och andra betalingsmedel på Gotland under Vikingatiden – ett forskningsprogram*, NNUM 1982, s. 64-69; Sven Brahme, *On the coin circulation on Gotland in the late Viking-Age; some studies based on CNS 1:1-4*, NNÅ 1983-84, s. 145-166; Eva Svensson, *Secondary elements in three finds from Gotland – a study of the circulation of coins in the first half of the 11th century*, NNUM 1986, s. 196-206.

⁵ Undersøkelsen omfatter tilsammen 8,609 mynter, og er basert på opplysninger hentet fra *Corpus Nummorum Saeculorum in Succia repertis sunt* (CNS); *Sylloge of Coins of the British Isles – Co-*

penhagen; C. A. Holmboe, *Mynter fra Middelalderen. fundne ved Egersund, Urda I* (1837), s. 329-368; A.W. Brögger, *Et myntfund fra Foldøen i Rvfulke. Norge. fra XI aarhundrede*. Aarbøger 1910, s. 239-282; C. A. Holmboe, *Brøholtfundet. Mynter fra 10de og 11te Aarhundrede*, Forh. Vid. Selsk. Christiania 1868, s. 194-236; Hans Holst, *Brøholtfunnene, revidert. Omarbeidet og supplert beskrivelse*, NNÅ 1957/58, s. 89-114; Hans Holst, *Myntfunnet fra Sløgstad*, Bergen Museums Årbok 1946/47, Historisk Antikvarisk rekke nr. 4; Hans Holst, *Pengefunnet fra Kaldal*, NNÅ 1955, s. 93-105 og *Universitetets Myntkabinetts (Oslo) funnar-kiv*.

⁶ Jeg skylder Ronny Hatletvedt en stor takk for å ha vært behjelpelig med utformingen av grafene.